

УДК 37:305

Володимир Кравець

ORCID iD 0000-0001-7537-6545

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАН України,
професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
радник ректора,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, 46027 Тернопіль, Україна,
kravets@tnpu.edu.ua

Оксана Кікінежді

ORCID iD 0000-0002-9240-279X

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології,
директор Науково-дослідного центру
з проблем гендерної освіти і виховання
учнівської та студентської молоді
НАПН України – ТНПУ ім. В. Гнатюка,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, 46027 Тернопіль, Україна,
okiki77777@gmail.com

Ірина Шульга

ORCID iD 0000-0002-0651-047X

кандидат педагогічних наук,
методист інклюзивно-ресурсного-центру,
асистент кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, 46027 Тернопіль, Україна,
ira.shulha@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті зазначено актуальність проблеми гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи через формування у навчальному закладі гендерно-справедливого середовища. Проаналізовано напрацювання зарубіжних вчених, що стосуються проблеми дослідження. Виявлено особливості формування гендерно-справедливого середовища у навчальному закладі на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного та гендерного підходів. Розкрито зміст гендерного підходу та особливості його впровадження у навчальний заклад. Сформульовано власне розуміння сутності поняття «гендерно-справедливе середовище» як недискримінаційного, здоров'язберезжувального та творчо-розвивального, що у своїй структурі містить три компоненти (просторово-предметний, психодидактичний, соціальний). Увага акцентується на обґрунтуванні психолого-педагогічних механізмів формування гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді.

Ключові слова: гуманізація освітнього простору; гендерно-справедливе середовище; гендерний підхід; заклад освіти.

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.1521>

євроінтеграції потребує переосмислення феномену гендеру у системогенезі освітньо-професійної підготовки та розвитку громадянської позиції молодого покоління, що актуалізує проблему

Вступ. Гуманізація освітньо-виховного простору сучасної української школи в умовах

формування гендерно-справедливого середовища у навчальному закладі на принципах рівноцінності та паритетності статей (відповідно до чинних нормативно-правових документів: Закон України «Про освіту» (ред. від 07.09.17), Концепція Нової української школи, Стратегія «Освіта: гендерний вимір – 2021»).

Пріоритетними завданням реформування національної освітньої системи є проголошення особистісної орієнтації на розвиток дитини як суб'єкта власного життя, на виховання конкурентоздатної, відповідальної та самодостатньої особистості (Закон України «Про освіту» (ред. від 07.09.17), Концепція Нової української школи, Стратегія «Освіта: гендерний вимір – 2021»), що актуалізує проблему формування гендерно-справедливого середовища для молоді на принципах рівноцінності та паритетності статей, системності і суб'єктивності, гуманізму та демократизму у контексті основоположних прав і свобод людини, які релевантні Цілям сталого розвитку, затверджених Генеральною Асамблеєю ООН (2015 р.).

Сьогодні спостерігається посилення патріархальних викликів паритетній демократії, «гендерна еkleктика», стереотипізація суспільної свідомості тощо, що потребує знаходження дієвих механізмів інституалізації вітчизняної гендерної освіти у забезпеченні національного механізму державної гендерної політики. Під час засідання Круглого столу 5 грудня 2016 року «Інституціоналізація гендерної освіти: перспективи та ризики» пані Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич підкреслила, що «головна проблема розвитку гендерної освіти в Україні – це недостатнє розуміння суспільством цієї тематики. Найбільш важливим в цій політиці є відкритість і залучення до неї нових людей. Тільки таким чином у суспільстві можна сформувати розуміння, що таке гендерна політика, що вона несе собою захист і повагу до гідності кожної людини незалежно від статі» (Результати роботи Круглого столу «Інституціоналізація гендерної освіти: перспективи та ризики», 2016). Отже, створення гендерно-справедливого середовища, формування гендерної культури у новій генерації українських громадян, гендерних компетентностей як ключових життєвих, персональних і соціальних компетентностей постає значущим завданням освіти сьогодення, оскільки саме вона визначає зміну масової свідомості в напрямку демократії.

Гендер як міждисциплінарний та соціокультурний феномен є важливим напрямком історико-політичних (Т. Мельник, О. Кісь, О. Ярош) філософських (Т. Власова, Н. Гапон, Т. Злобіна, І. Грабовська, К. Карпенко, В. Москаленко, Ю. Стребкова), соціологічних (Т. Бурейчак, О. Марущенко, Т. Марценюк, С. Штурхецький),

психологічних (О. Бондарчук, В. Васютинський, Т. Говорун, Н. Городнова, В. Татенко, Т. Титаренко) та педагогічних (І. Бех, В. Гайдено, Т. Голованова, Т. Дороніна, І. Іванова, О. Луценко, Н. Пастушенко, О. Петренко, О. Сухомлинська, О. Цокур, Л. Яценко) наук. Вчені торкаються проблеми здійснення гендерного аналізу різних аспектів соціального життя – науки, медій, мови, освіти, ринку праці, насильства, спорту. У наукових напрацюваннях розроблені теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді, виявлені шляхи впровадження гендерного підходу у загальноосвітню школу, здійснено гендерний аналіз шкільного простору. Триває проект щодо проведення антидискримінаційної експертизи навчального контенту: державних стандартів, навчальних програм, підручників і посібників на основі розробленої логічної «матриці» (О. Малахова, О. Марущенко та ін.). Апробовані практики збалансованого поєднання матерями-студентками навчання та виконання сімейних обов'язків (Н. Світайло, А. Костенко, Ю. Савельєва). У дослідженнях Т. Марценюк, М. Маєрчик, Л. Малес та інших вчених розкриті теоретико-емпіричні аспекти гендерної теорії, методологія гендерного аналізу державних політик з точки зору світових практик. Зарубіжний досвід впровадження гендерної освіти та виховання у практику середньої і вищої школи здійснені Л. Лушпай, Л.Ковальчук, О. Костюк та іншими вченими.

Незважаючи на наявність певних напрацювань з означеної проблеми, на сьогодні немає аналогів формування гендерно-справедливого середовища у навчальному закладі.

Мета статті – виявити та обґрунтувати психолого-педагогічні механізми формування гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді, в якому забезпечується повноцінний розвиток особистості, із врахуванням її статі, віку, дієздатності, раси, культури, віросповідання, етнічності тощо.

Проблема впровадження гендерного підходу в освітнє середовище. Сучасна затребуваність проблеми стосується суперечливого процесу гендерної соціалізації молоді в Україні, де юнаки та дівчата все ще залишаються на роздоріжжі гендерного самовизначення, оскільки авторитарна шкільна та соціальна система утискала вияв особистого начала людини, стерео типізувала сфери самореалізації жінок і чоловіків, поширювала сексистські погляди щодо участі жінок у суспільно-політичній сфері, подвійні стандарти в оцінці значущості сімейних ролей тощо. Маніпуляційний стиль відносин і дихотомічне відображення зростаючою особистістю фемінно-маскулінних властивостей є наслідком стереотипізованої соціалізації обмежує особистість, і в подальшому дорослому житті. На протигау стереотипізованим,

суб'єкт-суб'єктна взаємодія розглядається як розгортання діалогічного спілкування про позиції рівноправності статей, взаємозамінності гендерних ролей.

Проблема впровадження гендерного підходу в навчально-виховне середовище є однією з найменш розроблених у вітчизняній практиці, що пов'язано із неоднозначним трактуванням гендерної термінології та її змістового наповнення, стереотипізацією масової свідомості населення, психологічним тиском навіюваних соціумом статевих стереотипів, однобічністю гендерної соціалізації дітей, антигендерними рухами, поширенням недостовірної інформації в ЗМІ, інформаційною війною проти гуманізму і людяності. Гендерний підхід як методологічний інструмент аналізу діяльності закладів освіти ґрунтується на врахуванні «фактору статі» і є засадничим у формуванні гендерно-справедливого середовища як комплексу соціальних, природних і предметних засобів для збагачення різноманітної діяльності дітей і молоді, вираження їх зростаючої активності та самостійності, максимальної самореалізації і розкриття здібностей.

У контексті людиноцентричної парадигми «ідеологія самовизначення» молоді (В. Кремень), в тому числі і гендерна, є важливим пріоритетом в гуманізації освітнього процесу (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, Т. Говорун, В. Кравець, С. Максименко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, В. Татенко, Т. Титаренко та ін. учені). Її підвалини закладені в ідеях виховання «рідномовного обов'язку» (І. Огієнко), в змісті «педагогічної матриці» української освіти як світоглядного чинника (Г. Ващенко, М. Драгоманов, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. вчені) формування егалітарного світогляду нової генерації.

«Гендерна матриця» української педагогічної думки є підґрунтям для сучасних стандартів рівноцінності статей, розширення егалітарного світогляду батьків та педагогів, створення позитивної моделі навчання та виховання дівчаток і хлопчиків. Дороговказом для гендерного виховання слугують слова Великого Добротворця Василя Сухомлинського «Виховання справжніх чоловіків і справжніх жінок починається з формування громадянських якостей особистості».

Проблема формування гендерно-справедливого середовища. Аналіз зарубіжних досліджень, що стосуються проблеми формування гендерно-справедливого середовища у закладі загальної середньої освіти (передусім досвід США і Канади), дозволив виявити дотичні поняття, зокрема, «*gender equitable learning environment*» («гендерно-справедливе освітнє середовище»), «*gender-balanced education*» («гендерно збалансована освіта»), «*gender equality in education*» («гендерна рівність в освіті»), «*gender-equitable education*» і «*gender-fair education*»

(«гендерно-справедлива освіта»), «*non-sexist education*» («освіта без сексизму»). Напрацювання канадських вчених Дж. Ларкін (J. Larkin), П. Стейтон (P. Staton) обґрунтовують сутність принципу інклюзивності в освіті, що передбачає викорінення будь-яких форм дискримінації у шкільному середовищі та забезпечення рівного доступу усіх учасників освітнього процесу до отримання якісних освітніх послуг (Костюк, 2016; Child friendly...; Equitable and Non-discriminatory...).

Зважаючи на зазначене вище, у нашому дослідженні розглядаємо гендерно-справедливе середовище як недискримінаційне, здоров'язбережувальне, інклюзивне та творчо-розвивальне, що базується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, егалітарності та паритетності статей в умовах функціонування яких забезпечується повноцінний розвиток особистості, із врахуванням її статі, віку, дієздатності, раси, культури, віросповідання, етнічності тощо.

Засадничими у конструюванні гендерно-справедливого середовища є: взаємозв'язок та взаємозумовленість соціальних та психологічних процесів на суспільному та індивідуальному рівнях гендерного самовизначення дітей і молоді у системі патріархальних та егалітарних координат; принципи гендерної просвіти; суб'єктна позиція як умова активізації гендерного самовизначення та саморефлексії в учбовому діалозі; подолання статевих стереотипів; рівноцінність «жіночого» і «чоловічого» у змісті дидактичного матеріалу, відмова від стратегії маргіналізації жіночого як другорядного, меншоважливого.

У структурі гендерно-справедливого середовища виокремлюємо такі складові: *просторово-предметну* (розташування навчального закладу, інтер'єр та екстер'єр; наявність відпочинкових зон, фон, на основі якого розгортаються стосунки всіх учасників освітнього процесу); *психодидактичну* – змістова сфера (навчальні програми і плани, підручники, посібники, форми, методи і прийоми навчання та виховання); *соціальну* – суб'єкти освітнього процесу (вчителі, батьки, учні та учениці); *комунікаційна* сфера: стиль взаємостосунків педагогічного колективу із учнями та батьками (Гендерний педагогічний..., 2017; Шульга, 2013).

Представники різних наукових шкіл поділяють думку про те, що статевої рольові уявлення дітей і молоді залежать від змісту «курсу гендерного навчання», яке пропонує суспільство, де вони живуть. Відомо, що функціонування гендерного конструкту може аналізуватись як на егалітарних (партнерських), так і на домінаторних (традиційних) статевої рольових взірцях. Егалітарна (від франц. *egalite* – рівність) модель гендерної поведінки стає поширеною в тих соціумах, де рівноправ'я статей, їх взаємозамінність, гендерна

чуйність та толерантність конструюються і пропагуються на всіх рівнях соціалізації особистості – від виховання в сім'ї до ідеології держави.

Впровадження гендерного підходу у освітньо-виховний простір сучасної школи передбачає формування гендерно-справедливого середовища для обох статей, в якому інтегрується вроджена та соціальна місія егалітарної взаємодії дівчат і хлопців через переборення, здавалося б, «природно властивої» віку тенденції до сегрегації у міжстатевих контактах, розвиток різних біологічно, проте соціально рівноцінних особистостей. Ця конструктивна взаємодія статей «на рівних» передбачає розвиток у дітей і молоді здатності бачити в «іншій» статі людину з іншим світоглядом, культурою, почуттями і поважати її. У таких умовах забезпечуються усі умови для максимальної самореалізації і розкриття здібностей дівчат і хлопців у процесі педагогічної та батьківсько-дитячої взаємодії.

Саме на вчителя покладена головна місія розвитку ідеології рівних прав і можливостей статей. Президент Національної академії педагогічних наук України В. Кремень (2012) наголошує: «Дитиноцентризм на загально-суспільному рівні стверджує не «показушне» гасло «Усе краще – дітям!», а погляд на дитинство як повноцінне життя людини, на дитину як особистість, рівноправного члена суспільства, визнає її індивідуальність і створює необхідні умови для її становлення і розвитку. На принципах інноваційності і дитиноцентризму має будуватися вся освітня діяльність, вся система відносин у суспільстві, ставлення дорослих до дітей» (с. 93). Мова йде про визнання самоцінності дитинства, особистісно орієнтоване навчання, громадянське виховання, реалізацію культуротворчої функції в новій, розвивально-освітній парадигмі та егалітарну соціалізацію дитини, формування у неї навчальних, соціальних, загальнокультурних і предметних компетентностей, ціннісних ставлень і толерантності, набуття гендерних компетентностей, необхідних для самовизначення й усвідомленого вибору життєвого шляху, реалізацію культури творчої функції в новій, розвивально-освітній парадигмі, системний і суб'єктний підходи до гендерної соціалізації дитини на засадах гуманізму та демократизму, розширення культуротворчого ментального простору всіх учасників педагогічної взаємодії на засадах демократичних цінностей, щоб «жити разом у рівності та гідності» (Біла книга Ради Європи з міжкультурного діалогу), «долучитися глобалізованого «Ми» й водночас зберегти самобутній життєвий світ, відчуття власного національного «Я» (М. Попович) (Гендерний педагогічний альманах, 2017, с. 16).

Гендерна компетентність психолога та педагога

– це різновид професійних знань, які визначають їх позицію в теоретичній, методичній та практичній фаховій діяльності. Гендерні знання вчителя, зокрема, включають уявлення про: біполярний конструкт гендеру (поляризація статевих ролей в патріархальній культурі); андроцентризм як традиція підпорядкованості жіночої статі та домінування чоловічої; егалітарний (партнерський) конструкт гендеру; сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення; відкриту дискримінацію як практикування різних навчальних програм для хлопчиків та дівчаток; приховану дискримінацію як насадження гендерних стереотипів у змісті навчальних матеріалів; стереотипні уявлення про гендер у педагогів закладів загальної середньої освіти (Бех, 2008; Гендерний педагогічний альманах, 2017; Кікінежді, 2011).

Багаторічний досвід діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України – ТНПУ ім. В. Гнатюка дав змогу сформуванню власне бачення щодо подальшої інституалізації гендерно-освітніх механізмів у національну школу. Зокрема, у процесі діяльності було розроблено та експериментально обґрунтовано гендерну ідеологію освітньо-виховних практик як стратегічного напрямку державної політики егалітаризму, впроваджено гендерні стандарти освіти, проведено гендерну експертизу навчального контенту, ЗМІ та гендерний аудит ВНЗ; сформульовано методологічні принципи особистісно-егалітарного підходу як провідного механізму гендерного самовизначення; виявлені шляхи імплементації гендерного підходу у соціогуманітарний простір «заклад освіти – родина – громада» та впроваджено гендерно-чутливі програми соціального партнерства; розроблено та апробовано гендерно-освітні технології як інноваційна система психолого-педагогічного супроводу статевої соціалізації дітей і молоді; впроваджено модель формування валеологічної культури у дитячому віці на засадах гендерного підходу; розширено та опрацьовано соціально-педагогічні механізми підготовки молоді до створення егалітарної сім'ї та відповідального батьківства; описано феномен дитячої субкультури крізь призму гендеру; систематизовано наукові праці щодо системної протидії насилля над неповнолітніми; організовано та проведено Міжнародні та Всеукраїнські конференції з гендерної проблематики, видано збірники матеріалів конференції; представлено студентські наукові роботи на Всеукраїнський конкурс з напрямку «Гендерні дослідження» (Кікінежді, 2011).

На основі отриманих результатів дослідження розроблено інтерактивний навчально-методичний

комплект з основ здоров'я для 1-го та 4-го класів (підручники і робочі зошити схвалені грифом МОН України, посібники для вчителя); навчальну програму освітнього курсу «Фінансова мудрість родинної педагогіки» і навчально-методичний посібник «Відкриті родинні студії «Фінансова мудрість батьківської педагогіки» з грифом МОН України, навчально-методичні посібники «Гендерне виховання дошкільнят» і навчально-методичний посібник «Сексуальна педагогіка».

Отримані результати дослідження увійшли до напрямків роботи Науково-дослідного Центру та Школи гендерної рівності. Розроблені у процесі дослідження стратегії і тактики гендерної освіти та виховання сприяли поширенню ідей рівності статей у сфері діяльності громадських організацій, освітянських кадрів та ЗМІ.

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження було з'ясовано сутність поняття «гендерно-справедливе середовище», яке трактується нами як недискримінаційне, здоров'язбережувальне та творчо-розвивальне, що базується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, егалітарності та паритетності статей, в умовах функціонування яких забезпечується повноцінний розвиток особистості, незалежно від її статі, віку, дієздатності, раси, культури, віросповідання, етнічності тощо; у своїй структурі містить три компоненти (просторо-

предметний, психодідактичний, соціальний). Формування гендерно-справедливого середовища відбувається на засадах «педагогіки партнерства» та гендерної «матриці» гуманістичної педагогічної спадщини, інтеграції компетентнісного, особистісно орієнтованого та гендерного підходів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі стосуються: 1) здійснення теоретико-методологічного аналізу означеної проблеми в контексті зарубіжних та вітчизняних підходів, визначення змісту поняття «гендерно-справедливе середовище», обґрунтувати концептуальну парадигму та вихідні положення; 2) дослідження змісту, структури та особливостей функціонування освітнього середовища у закладах освіти шляхом розробки індикаторів та принципів недискримінаційної освіти, проведення гендерної експертизи та гендерного аудиту; 3) визначення принципів, змісту і методів психолого-педагогічного супроводу гендерної соціалізації дітей та юнацтва у мікро-, мезо- та макросередовищі; 4) виявлення соціально-педагогічних чинників партнерської взаємодії науковців, вчителів, батьків та громади на засадах «педагогіки партнерства» та гендерної «матриці» гуманістичної педагогічної спадщини; 5) розроблення, апробації та впровадження системи гендерно-освітніх технологій у освітнє середовище закладів освіти.

Література

- Андрущенко В. П. Культура. Ідеологія. Особистість. Київ : Знання України, 2002. 578 с.
- Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
- Гендерний педагогічний альманах / за ред. О. Марущенка, О. Андрусик, Т. Дрожжиної. Харків : Планета – Принт, 2017. 68 с.
- Кікінежді О. М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : монографія. Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2011. 400 с.
- Кікінежді О. М. Егалітарна особистість у сучасному соціопросторі. *Психологія особистості : науковий журнал*. Івано-Франківськ. 2015. №1 (6). С. 52–62. doi: 10.15330/ps.6.1.52-62.
- Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки : навчальний посібник. Тернопіль : Джура, 2005. 440 с.
- Кремень В. Г., Ільїн В. В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 448 с.
- Костюк О. О. Гендерне виховання учнів у середніх навчальних закладах Канади (60-ті роки ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Тернопіль, 2016. 18 с.
- Результати роботи Круглого столу «Інституціоналізація гендерної освіти: перспективи та ризики» (м. Київ, 5 грудня 2016 р.). URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/12/05/%E2%80%9Cu-pidruchnikah-ne-mae-buti-shtampiv,-shho-z-rannogo-viku-nav%E2%80%99yazu-yut-shkolyaram-pevni-rolu/> (дата звернення: 20.06.2018).
- Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
- Шульга І. Створення здоров'язбережувального середовища у початковій школі: гендерний дискурс. Гендерні дослідження: прикладні аспекти : наук. монографія / В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2013. С. 241–254.
- Child friendly school : Manual Table of Contents Introduction References. UNICEF's Division of Communication (Ed.). URL: https://www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf (дата звернення: 09.06.2018).
- Equitable and Non-discriminatory Quality Education. URL: https://ei-ie.org/media_gallery/Policybrief_07_equitable_eng.pdf (accessed date: 11.06.2018).

References

- Andrushchenko, V. P. (2002). *Kultura. Ideolohiia. Osobystist [Culture. Ideology. Personality]*. Kyiv, Ukraine: Znannia Ukrainy, 578 (ukr).
- Bekh, I. D. (2008). *Vykhovannia osobystosti : pidruchnyk [The upbringing of the individual: a textbook]*. Kyiv, Ukraine: Lybid, 848 (ukr).
- Hendernyi pedahohichnyi almanakh [Gender pedagogical almanac]* (2017). O. Marushchenka, O. Andrusyk, T. Drozhzhynoi (Eds.). Kharkiv, Ukraine: Planeta – Prynt, 68 (ukr).
- Kikinezhdii, O. M. (2011). *Genderna identychnist v ontogenezi osobystosti : monohrafiia [Gender identity in personality ontogenesis: a monograph]*. Ternopil, Ukraine: «Navchalna knyha – Bohdan», 400 (ukr).
- Kikinezhdii, O. M. (2015). Egalitarna osobystist u suchasnomu sotsioprostori [An egalitarian personality in modern social space]. *Psykholohiia osobystosti : naukovyi zhurnal*, №1 (6), 52–62. doi: 10.15330/ps.6.1.52-62 (ukr).
- Kravets, V. P. (2005). *Istoriia gendernoi pedahohiky : navch. posibnyk [The history of gender pedagogy: a textbook]*. Ternopil, Ukraine: Dzhura, 440 (ukr).
- Kremen, V. H. (2012). *Synerhetyka v osviti: kontekst liudynotsentryzmu : monohrafiia [Synergetics in education: the context of human-centricism: monograph]*. Kyiv, Ukraine: Pedahohichna dumka, 448 (ukr).
- Kostiuk, O. O. (2016). *Henderne vykhovannia uchniv u serednikh navchalnykh zakladakh Kanady (60-ti roky XX – pochatok XXI stolittia) [Gender education for pupils in secondary schools in Canada (60th years XX - the beginning of the XXI century)]*: Extended abstract of candidate's thesis. Ternopil, Ukraine, 18 (ukr).
- Results of the Round Table «Institutionalization of Gender Education: Prospects and Risks»* (Kyiv, December 5, 2016). Retrieved from <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/12/05/%E2%80%9Cu-pidruchnikax-nema-butishtampiv-shho-z-rannogo-viku-nav%E2%80%99yazuyut-shkolyaram-pevni-roliv/>
- Sysoieva, S. O. (2011). *Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh: navchal'no-metodychnyj posibnyk [Interactive technologies of adult education: a textbook.]*. Kyiv, Ukraine: VD «EKMO», 324 (ukr).
- Shulha, I. M. (2013). Stvorennia zdorov'iazberzhuvalnoho seredovyscha u pochatkovii shkoli: gendernyi dyskurs [Creating a health-preserving environment in elementary school: gender discourse]. *Genderni doslidzhennia: prykladni aspekty : [monohrafiia]*. V. P. Kravtsia (Ed.). Ternopil, Ukraine: Navchalna knyha – Bohdan, 241–254 (ukr).
- Child friendly school* : Manual Table of Contents Introduction References. UNICEF's Division of Communication (Ed.). Retrieved from https://www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf (eng)
- Equitable and Non-discriminatory Quality Education*. Retrieved from https://ei-ie.org/media_gallery/Policybrief_07_equitable_eng.pdf (eng)

O KWESTII HUMANIZACJI PRZESTRZENI EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZEJ NOWOCZESNEJ UKRAIŃSKIEJ SZKOŁY

Krawiec Wołodymyr, doctor nauk pedagogicznych, profesor, akademik Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. W. Hnatiuka w Tarnopolu, Ukraina, ul. M. Krywonosa 2, 46027 Tarnopol, Ukraina, kravets@tnpu.edu.ua

Kikinezhdii Oksana, doctor nauk psychologicznych, profesor, kierownik Zakładu Psychologii, Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. W. Hnatiuka w Tarnopolu, Ukraina, ul. M. Krywonosa 2, 46027 Tarnopol, Ukraina, okiki77777@gmail.com

Shulha Iryna, doctor nauk pedagogicznych, asystent Zakładu Pedagogiki i Zarządzania Oświatą, metodysta Centrum Inkluzyjno-Zasobowego, Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. W. Hnatiuka w Tarnopolu, Ukraina, ul. M. Krywonosa 2, 46027 Tarnopol, Ukraina, ira.shulha@gmail.com

W artykule odnotowano aktualność problemu humanizacji przestrzeni edukacyjno-wychowawczej nowoczesnej ukraińskiej szkoły poprzez kształtowanie w instytucji edukacyjnej środowiska równości płci. Przeanalizowano prace naukowców zagranicznych na temat badanego problemu. Stwierdzono cechy kształtowania środowiska równości płci w instytucji edukacyjnej na podstawie podejścia osobowościowo zorientowanego, kompetencyjnego i płciowego. Wyjaśniono treść podejścia płciowego i cechy jego wdrożenia do instytucji edukacyjnej. Sformułowano własne rozumienie istoty pojęcia «środowisko równości płci» jako niedyskryminacyjnego, oszczędzającego zdrowie i kreatywnego, struktura którego obejmuje trzy składniki (przestrzenno-rzeczowy, psychodydaktyczny, społeczny). Uwaga skupia się na uzasadnieniu mechanizmów psychologo-pedagogicznych tworzenia środowiska równości płci dla dzieci i młodzieży.

Słowa kluczowe: humanizacja przestrzeni edukacyjnej; środowisko równości płci; instytucja edukacyjna; podejście genderowe.

TO THE PROBLEM OF HUMANIZATION OF EDUCATIONAL SPACE OF MODERN UKRAINIAN SCHOOL

Kravets Volodymyr, Doctor of Sciences in Education, Professor, Full Member (Academician) of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor of Department of Pedagogics and Educational Management, Rector' Adviser, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2, Kryvonosa Str., 46027 Ternopil, Ukraine, kravets@tnpu.edu.ua

Kikinezhdzi Oksana, Doctor of Psychology, Professor, Head of the Psychology Department in Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Director of the Scientific Research Centre of the Problems of Gender Education and Upbringing Pupils and Students of NAPS of Ukraine – TNPU by Volodymyr Hnatiuk, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2, Kryvonosa Str., 46027 Ternopil, Ukraine, okiki77777@tnpu.edu.ua

Shulha Iryna, PhD in Pedagogy, Methodist of the Inclusive Resource Center, Assistant at the Department of Pedagogy and Educational Management, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2, Kryvonosa Str., 46027 Ternopil, Ukraine, ira.shulha@tnpu.edu.ua

The article deals with the actuality of the problem of humanization of the educational space in the modern Ukrainian school through the forming a gender-equitable environment in the educational institution. The foreign experience, which concern to the research problem (concepts «gender equitable learning environment», «gender-balanced education», «gender equality in education», «gender-equitable education», «gender-fair education», «non-sexist education», «inclusive education») is analysed. The peculiarities of forming a gender-equitable environment in an educational institution, which is based on personality oriented, competence and gender approaches are revealed. Activity of gender-equitable environment ensures the formation of gender culture and egalitarian outlook of children and youth (gender competence, sensitivity, tolerance) as important factors of personal and professional self-actualization of sexes, democratic outlook and the civic life-realization of girls and boys in the realm of national existence.

The content of the gender approach and peculiarities of its introduction into the educational institution are uncovered. Our own interpretation of the concept «gender-equitable environment» as non-discriminatory, health-preservation, creative and developmental is formulated. It is based on the principles of social justice, gender equality, child-centred, egalitarianism and parity of the sexes; in which the full development of the personality is ensured, taking into account a gender, age, disability, race, culture, religion, ethnicity, etc. The structure of gender-equitable environment included three components (subject-space, psychodidactic, social). The formation of a gender-equitable environment is based on the principles of «partnership pedagogy» and a gender «matrix» of humanistic pedagogical heritage, the integration of competence, personal oriented and gender approaches. The psychological and pedagogical mechanisms of formation of a gender-equitable environment for children and youth are substantiated.

Key words: *humanization of educational space; gender-equitable environment; gender approach; educational institution.*

Стаття надійшла до редакції 29.06.2018

Прийнято до друку 27.09.2018